

Kłodawski, Krzysztof

Struktura wyznaniowa mieszkańców Płocka w XIX i początkach XX wieku : (w świetle rejestracji urzędowej)

Notatki Płockie 48/4-197, 17-21

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STRUKTURA WYZNANIOWA MIESZKAŃCÓW PŁOCKA W XIX I POCZĄTKACH XX WIEKU (w świetle rejestracji urzędowej)

Nikt dotychczas nie podjął się kompleksowego opracowania zagadnienia zróżnicowania wyznaniowego płoczan w okresie zaborów. Właśnie w czasie, kiedy Płock (który przed upadkiem I Rzeczypospolitej posiadał raczej dwubiegunową mieszankę narodowościową i wyznaniową w postaci katolików i żydów) wskutek planowej kolonizacji zmienił się w wielonarodowościowy i wielowyznaniowy tygiel. O przebiegu tych procesów pisali choć w wymiarze częściowym - zresztą na łamach „Notatek Płockich” - Z. Walczak oraz M. M. Grzybowski¹. Ale nie tylko oni. J. Wąsicki podaje, iż u progu utraty przez Płock przynależności do państwa polskiego w 1793 roku zamieszkiwało w nim 1062 katolików, 862 żydów oraz 30 luteran². Już pod zaborem rosyjskim w 1817 roku, jak podaje cytowany już M. Grzybowski mieszkało 1571 katolików, 1693 żydów oraz 747 ewangelików³.

Biorąc to wszystko pod uwagę za podstawę badawczą posłużyły zasoby Archiwum Państwowego w Płocku. Autor ma tu na myśli zespół Akta Miasta Płocka a szczególnie jednostki archiwalne zawierające wiadomości statystyczne miasta Płocka za poszczególne lata. Godnym uzupełnieniem jest również „Obzor Płockoj Gubernii” którego poszczególne egzemplarze znajdują się w zasobach Biblioteki im. Zielińskich TNP⁴.

W miarę regularne zestawienia poszczególnych grup wyznaniowych w formie statystyk urzędowych pojawiają się począwszy od 1822 do 1854 roku z nielicznymi lukami za poszczególne lata. Natomiast w czasie od 1854 do 1870 roku są to sporadyczne braki, które nie zaciemniają ogólnego obrazu poruszanej tematyki. Począwszy od roku 1870 aż do wybuchu pierwszej wojny światowej jest to pełny wykaz liczbowy. Jedynie czteroletni okres wojenny spowodował niedostateczną ilość materiałów źródłowych.

Analiza danych pozwala wyróżnić dwie kategorie płoczan: mieszkających „na stałe” oraz osoby przebywające czasowo w mieście. Z tą różnicą, że po raz pierwszy podział ten ma miejsce w roku 1877.

Poświadczeni w księgach ludności mieszkańcy Płocka to przede wszystkim: katolicy, żydzi, protestanci (luteranie oraz w mniejszym stopniu kalwini), prawosławni oraz do połowy XIX wieku mieszkańcy wyznania grecko-katolickiego a także, pojawiający się po raz pierwszy dopiero w 1906 roku, mariawici. Wśród przebywających czasowo w Płocku oprócz czterech „żelaznych” grup wyznaniowych pojawiają się również sporadycznie mahometanie (lata: 1892, 1901, 1902, 1903), mariawici (1913 r.); jeden przedstawiciel wyznania grecko-ormiańskiego oraz bracia morawscy (1854, 1855 rok). Tabele urzędowe zawierały również rubryki dla wyznawców takich religii (sekt) jak: filiponi (starowiercy), cyganie, staroobrzędowcy, poganie, schizmatycy, menonicy i baptyści⁵.

Katolicy na przestrzeni całego analizowanego okresu stanowili dominującą grupę wyznaniową Płocka, a ich udział to niewiele ponad 50%. Co ciekawe żydzi - druga co do wielkości społeczność - liczyła aż około 40%. Trzecią „siłę” stanowili luteranie ze średnim, udziałem około 4%, który jednak w latach poprzedzających wybuch wojny spadł do niewiele ponad 2%, ustępując miejsca prawosławnym, którzy po raz pierwszy w 1902 roku przewyższyli pod tym względem ewangelików. Około 2% mniejszość to również mariawici. Warto przy tym podkreślić, iż w przypadku ludności zarówno katolickiej jak i żydowskiej procent ów utrzymywał się na określonym pułapie przez cały rzeczony okres. Nawet jeżeli weźmiemy pod uwagę rejestrowaną od 1877 roku ludność „tymczasową”. Największy regres zanotowali - co wynika z tabeli - protestanci (luteranie i kalwini). W początku XIX wieku liczby wskazują na około 10% nawet ich udział w społeczności Płocka a począwszy od około drugiej połowy tego stulecia uwidacznia się spadek do 5% a nawet 3% by w okresie przedwojennym zanotować wartość 2%-wą. Grupą wyznaniową, która swoją egzystencję w Płocku zawdzięczała niewątpliwie zaborcom byli wyznawcy prawosławia. Po raz pierwszy przedstawiciele tej konfesji statystyki urzędowe odnotowują w roku 1835/36 (tab. 1). Liczbę 100 osób przekroczyli w połowie 8 dekady XIX stulecia. Niewątpliwie pierwszymi wyznawcami prawosławia byli urzędnicy przybywający do Płocka wraz z rodzinami. Proces ten uległ zdynamizowaniu na początku lat 90. tegoż stulecia a granicę 1000 osób przekroczyli w roku 1889. Przy czym należy zwrócić uwagę na fakt, iż w odróżnieniu od katolików czy żydów, a podobnie jak w przypadku luteran, na ogólną liczbę prawosławnych duży wpływ miała ludność określana w rejestrach jako „nepostojannaja” czyli nie odnotowana w księgach ludności. Warte podkreślenia jest jednak to że z nieomalże zerowych wielkości (r.1840) ich udział wzrósł do około 5% (rok 1889) a następnie ustabilizował się na poziomie 3% z uwidaczniającą się lekką przewagą nad protestantami. Warto wspomnieć również o mariawitach, którzy choć pojawili się w mozaice wyznaniowej Płocka na początku XX wieku to ich obecność oscylowała w granicach 2% ogółu ludności. Barwności i zróżnicowaniu wyznaniowemu płoczan dodaje fakt iż odnotowywani byli wśród mieszkańców przedstawiciele wyznania grecko-katolickiego (max. 12 osób) - lata 1822, 1833 oraz 1845-48 oraz grecko-ormiańskiego 1 osoba (rok 1881) czy też mahometanie, pojawiający się jako „przebywający czasowo”. Ich obecność stanowi raczej wynik odosobnionych rodzin, być może urzędników odnotowanych w latach (1881, 1892, 1901-1903).

Podkreślić należy, iż hierarchia ta zachwiana nieco została w grupie ludności z czasowym pobytem (tab. 2).

Tab. 1 Struktura wyznaniowa mieszkańców Płocka zapisanych w księgach ludności w latach 1822–1917.
Wykaz materiałów źródłowych zawiera bibliografia.

* - dane znajdują się w rubryce pod hasłem „protestanci” bez rozróżnienia luteran i kalwinów.

MIESZKANCY PŁOCKA ZAREJESTROWANI W KSIĘGACH LUDNOŚCI

Rok	katolicy		żydzi		luteranie		kalwini		prawosławni		mariawici		bracia morawscy		greko-katolicy	
	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k
1822	3327		2350		654		6		-		-		-		7	
1826	-	-	-	-	385	411*			-	-	-	-	-	-	-	-
1829	-	-	-	-	754		6		-		-		-		2	
1833	4216		3180		2105*		-		-		-		-		2	
1835/36	2510	2902	1676	1846	342	382	6	2	7	-	-	-	-	-	-	-
1837	2631	2978	1771	1860	389	420*	2	2	5	3	-	-	-	-	-	-
1840	3061	3092	1944	1951	427	428	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-
1841	2749	3299	2089	2156	444	431	-	-	10	6	-	-	-	-	-	-
1842	6317		4333		890*		16									
1843	3088	3100	2324	2295	540	560	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1845	3681	3289	2479	2411	453	422	-	-	11	10	-	-	-	-	8	4
1846	2773	3114	2555	2570	417	374	-	-	11	9	-	-	-	-	4	5
1847	2860	3254	2492	2597	393	401	-	-	13	6	-	-	-	-	4	4
1848	2850	3410	2573	2655	370	373	-	-	14	11	-	-	-	-	4	1
1854	2886	3631	2485	2845	310	344	6	6	8	6	-	-	1	-	-	-
1855	2821	3701	2419	2832	288	313	3	2	14	6	-	-	2	2	-	-
1856	2816	3720	2408	2851	293	316	3	2	13	8	-	-	-	-	-	-
1857	2850	3832	2443	2850	298	314	3	2	13	9	-	-	-	-	-	-
1858	2930	3955	2510	2887	301	332	3	2	10	11	-	-	-	-	-	-
1859	2875	3895	2541	2956	284	334	3	1	12	11	-	-	-	-	-	-
1860	3013	4135	2593	2977	238	318	3	1	43	30	-	-	-	-	-	-
1861	3299	4260	2454	2927	270	308	3	1	41	33	-	-	-	-	-	-
1862	3192	4370	2570	2889	221	241	5	4	41	33	-	-	-	-	-	-
1863	3349	4418	2584	3013	215	231	5	4	41	35	-	-	-	-	-	-
1864	3863	5383	2846	3443	241	285	8	6	40	21	-	-	-	-	-	-
1865	4024	5452	3301	3960	336	453	2	2	50	24	-	-	-	-	-	-
1866	4151	5546	3356	4010	332	411	7	4	12	27	-	-	-	-	-	-
1867	9843		7200		753		11		36		-		-		-	
1870	4270	5679	3398	3894	347	444	-	-	33	39	-	-	-	-	-	-
1871	4320	5760	3484	3980	350	444*	-	-	33	39	-	-	-	-	-	-
1872	4326	5704	3499	4013	356	450*	-	-	35	43	-	-	-	-	-	-
1873	4342	5792	3534	3986	359	462*	-	-	36	41	-	-	-	-	-	-
1874	4576	5646	3388	4321	354	473*	-	-	49	42	-	-	-	-	-	-
1875	4973	6503	4277	5103	347	447*	-	-	86	72	-	-	-	-	-	-
1876	4659	6426	3999	4872	341	418*	-	-	84	81	-	-	-	-	-	-
1877	4714	6630	4384	5299	262	338*	-	-	90	91	-	-	-	-	-	-
1878	4729	6659	4411	5315	274	341*	-	-	96	94	-	-	-	-	-	-
1879	4796	6691	4424	5352	282	351*	-	-	91	90	-	-	-	-	-	-
1880	4789	6741	4431	5351	273	297*	-	-	104	87	-	-	-	-	-	-
1881	4786	6752	4492	5316	274	295*	-	-	96	81	-	-	-	-	-	-
1882	4782	6728	4498	5305	268	297*	-	-	94	79	-	-	-	-	-	-
1883	4612	6531	4388	5155	251	273*	-	-	96	81	-	-	-	-	-	-
1884	4448	6127	4296	5166	244	294*	-	-	98	84	-	-	-	-	-	-
1885	4479	6136	4285	5104	229	273*	-	-	83	71	-	-	-	-	-	-
1886	4486	6139	4325	5066	234	285*	-	-	80	68	-	-	-	-	-	-
1887	4499	6154	4405	5170	233	284	-	-	86	82	-	-	-	-	-	-
1888	4506	6181	4413	5148	232	293	-	-	103	115	-	-	-	-	-	-
1889	4534	6185	4433	5144	276	292*	-	-	119	135	-	-	-	-	-	-
1890	5008	6517	4574	5114	301	349*	-	-	104	96	-	-	-	-	-	-
1891	4644	6329	4570	5280*	240	282*	-	-	137	153	-	-	-	-	-	-
1892	4774	6410	4586	5364	251	295*	-	-	142	161	-	-	-	-	-	-
1893	4882	6522	4747	5533	248	288*	-	-	144	166	-	-	-	-	-	-
1894	4913	6563	4814	5633	250	284*	-	-	141	174	-	-	-	-	-	-
1895	4985	6645	4933	5747	250	288*	-	-	145	182	-	-	-	-	-	-
1896	5083	6697	4977	5828	252	293*	-	-	147	192	-	-	-	-	-	-
1897	5126	6749	5034	5881	250	292*	-	-	150	208	-	-	-	-	-	-
1898	5816	5988	5086	5919	136	150*	-	-	146	188	-	-	-	-	-	-
1899	5222	6916	5115	5923	255	294*	-	-	158	230	-	-	-	-	-	-
1900	5354	7048	5148	5938	260	296*	-	-	168	246	-	-	-	-	-	-
1901	5471	7153	5180	6031	261	297*	-	-	205	271	-	-	-	-	-	-

1902	5303	6973	5186	6135	190	331*	-	-	185	397	-	-	-	-	-	-
1903	5311	6978	5185	6136	199	330*	-	-	187	396	-	-	-	-	-	-
1904	7330	9110	5330	6450	280	485*	-	-	430	660	-	-	-	-	-	-
1905	5294	6808	5077	6098	324	245*	-	-	193	392	-	-	-	-	-	-
1906	7479	9209	5398	6475	302	517*	-	-	448	672	-	-	-	-	-	-
1907	7511	9260	5442	6464	308	514*	-	-	443	698	100	200	-	-	-	-
1908	6069	7498	4479	5344	159	343*	-	-	368	575	-	-	-	-	-	-
1909	7464	9222	5517	6500	298	511*	-	-	452	717	-	-	-	-	-	-
1910	7477	9227	5564	6501	294	517*	-	-	459	732	-	-	-	-	-	-
1911	7292	8805	5575	6506	296	510*	-	-	474	744	200	450	-	-	-	-
1912	7302	8823	5391	6506	295	507*	-	-	490	759	201	452	-	-	-	-
1913	5988	7235	4585	5335	242	416*	-	-	392	623	165	371	-	-	-	-
1914	16197	12100	806*	-	-	-	-	-	1256	654	-	-	-	-	-	-
1917	16126	7639	470*	-	-	-	-	-	343	188	-	-	-	-	-	-

Tab. 2 Struktura wyznaniowa osób przebywających czasowo w Płocku w latach 1887–1917. Wykaz materiałów źródłowych zawiera bibliografia.

OSOBY PRZEBYWAJĄCE W PŁOCKU CZASOWO															
Rok	katolicy		żydzi		protestanci		prawosławni		greko-ormianie		mahometanie		mahometanie		
	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k	m	k	
1877	722	1693	634	989	136	209	69	102	-	-	-	-	-	-	
1878	1041	1934	853	1121	83	117	87	109	-	-	-	-	-	-	
1879	1063	1967	891	1172	94	129	99	119	-	-	-	-	-	-	
1880	1082	1974	938	1182	86	125	101	122	-	-	-	-	-	-	
1881	1227	1780	996	1002	103	127	105	124	1	-	4	-	-	-	
1882	778	922	626	658	97	104	175	204	-	-	-	-	-	-	
1883	768	898	636	640	106	108	187	179	-	-	-	-	-	-	
1884	762	869	618	622	104	109	229	181	-	-	-	-	-	-	
1885	725	840	620	625	90	94	268	200	-	-	-	-	-	-	
1886	745	834	630	622	76	89	298	210	-	-	-	-	-	-	
1887	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1888	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1889	869	803	516	416	946	817	418	363	-	-	-	-	-	-	
1890	brak danych													-	-
1891	1029	1429	657	598	462	515	451	389	-	-	-	-	-	-	
1892	981	1408	665	596	448	402	496	384	-	-	7	2	-	-	
1893	997	1404	685	595	461	402	571	386	-	-	-	-	-	-	
1894	1124	1572	792	629	552	536	540	404	-	-	-	-	-	-	
1895	990	1255	1240	1373	180	175	368	231	-	-	-	-	-	-	
1896	1030	1204	895	1203	180	189	470	316	-	-	-	-	-	-	
1897	937	1012	899	1354	143	175	417	291	-	-	-	-	-	-	
1898	1324	1194	740	1208	114	142	192	209	-	-	-	-	-	-	
1899	1182	1404	-	-	91	106	161	75	-	-	-	-	-	-	
1900	906	1319	771	750	71	119	126	80	-	-	-	-	-	-	
1901	1970	2195	110	187	75	121	201	190	-	-	4	-	-	-	
1902	2022	2126	141	263	97	148	240	255	-	-	8	-	-	-	
1903	2014	2127	144	264	94	150	241	262	-	-	12	-	-	-	
1904	brak danych													-	-
1905	2103	2307	267	310	12	8	253	279	-	-	-	-	-	-	
1906	brak danych													-	-
1907	brak danych													-	-
1908	1341	1656	984	1174	56	93	81	126	-	-	-	-	-	-	
1909	brak danych													-	-
1910	brak danych													-	-
1911	brak danych													-	-
1912	brak danych													-	-
1913	1314	1588	1006	1171	53	91	98	136	-	-	-	-	36	81	
1914	brak danych													-	-
1917	brak danych													-	-

Tab. 1 Liczba mieszkańców Płocka w latach 1822–1917.
Wykaz materiałów źródłowych zawiera bibliografia.

Rok	Ludność mieszkająca w Płocku	Ludność przebywająca czasowo w Płocku	Suma
1822	6344	-	6344
1833	9503	-	9503
1835/36	9673	-	9673
1837	10848	-	10848
1840	10908	-	10908
1841	11184	-	11184
1842	11556	-	11556
1843	11907	-	11907
1845	12768	-	12768
1846	11832	-	11832
1847	12024	-	12024
1848	12261	-	12261
1854	12527	-	12527
1855	12399	-	12399
1856	12430	-	12430
1857	12614	-	12614
1858	12941	-	12941
1859	12912	-	12912
1860	13351	-	13351
1861	13596	-	13596
1862	13566	-	13566
1863	13895	-	13895
1864	16136	-	16136
1865	17604	-	17604
1866	17856	-	17856
1867	17843	-	17843
1870	18104	-	18104
1871	18410	-	18410
1872	18426	-	18426
1873	18552	-	18552
1874	18849	-	18849
1875	21808	-	21808
1876	20880	-	20880
1877	21808	4554	26362
1878	21919	5345	27264
1879	22077	5534	27611
1880	22073	5610	27683
1881	22092	5469	27561
1882	22041	3564	25605
1883	21387	3522	24909
1884	20757	3494	24251
1885	20660	3462	24122
1886	20683	3504	24187
1887	20910	-	20910
1888	20773	-	20773
1889	21118	5148	26266
1890	22063	-	22063
1891	21635	5530	27165
1892	21983	5389	27372
1893	22530	5501	28031

1894	22772	6149	28921
1895	23175	5812	28987
1896	23469	5487	28956
1897	23690	5228	28918
1898	28435	5123	33558
1899	24113	3019	27132
1900	24458	4142	28600
1901	24869	5053	29922
1902	24700	5300	30000
1903	24722	5308	30030
1904	24325	5350	29675
1905	24431	5539	29970
1906	24888	5612	30500
1907	24996	5644	30640
1908	24835	5539	30374
1909	25027	5654	30681
1910	25111	5660	30771
1911	25185	5667	30852
1912	25245	5681	30926
1913	25352	5574	30926
1914	31013	-	31013
1917	24766	-	24766

Widać wyraźnie, iż prawosławni zdecydowanie przeważali nad protestantami. Pewnego rodzaju dekompozycję stanowią widoczne braki w danych za poszczególne lata a dotyczą one konkretnie 1887, 1888 oraz 1905 roku.

Niewątpliwie jest to skutek niesystematyczności działań statystycznych ówczesnych urzędników lub nieprecyzyjnego ich przyporządkowywania. Stąd tak duże wahania liczebności poszczególnych grup wyznaniowych w następujących po sobie latach. Oczywiście nie należy zapominać iż tak duży rozrzut liczebny to skutek tyleż nieścisłości jak również ruchów migracyjnych w postaci licznych wyjazdów za granicę oraz wewnętrznych do miast „za chlebem i pracą”, szczególnie pod koniec XIX wieku w dobie tworzenia się infrastruktury przemysłowej. Ważnym czynnikiem były również zgony będące skutkiem panujących zaraz.

Wzrost liczby wyznawców poszczególnych religii w Płocku skutkowało zwiększeniem się ogółu ludności. Wystarczy tylko wspomnieć że w stosunku do 1822 roku, czyli roku początkującego zestawienie, w 1914 a więc przed wybuchem wojny - liczba płocczan wzrosła prawie sześciokrotnie. Przyspieszeniu proces ten uległ pod koniec lat 70. XIX stulecia, ale dopiero na przełomie XIX i XX wieku przekoczona została nieznacznie granica 30 tysięcy. Lecz wojna proces ten nie tylko zahamowała, ale przyczyniła się do postępującego regresu. W mniejszym stopniu dotknęła ona katolików, ale wedle dostępnych danych prawie o połowę zmniejszyła się liczba żydów a o około 75% prawosławnych i mariawitów.

Tym niemniej należy stwierdzić, iż Płock w okresie zaborów stał się z miasta dwuwyznaniowego - wielowyznaniowym, podobnie zresztą jak inne miasteczka mazowieckie, chociaż z niewielką, ale jednak przewagą ludności katolickiej, „silną” społecznością żydowską oraz zdecydowanymi „autsajderami”: protestantami, prawosławnymi i mariawitami oraz marginalnymi: mahometanami, unitami, którzy jednak niewątpliwie ubarwili wyznaniowy obraz Płocka czasu zaborów.

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Państwowe w Płocku

sygn. 617, 619, 620, 622, 625, 626, 627, 1128, 1152, 1177, 1217, 1252, 1471, 1633, 1798, 1903, 1904, 1906, 1911, 1996, 2405, 2407, 2611, 2912, 3098, 3292, 3478, 3644, 3792, 3942, 4141, 4386, 4558, 4824, 5077, 5345, 5532, 5736, 5912, 6084, 6340, 6554, 6785, 6989, 7149, 7327, 7600, 7710, 7832, 8005, 8161, 8278, 8458, 8555,

Wydawnictwa źródłowe drukowane

„Obzor Płockoj Gubernii” za lata: 1887, 1888, 1889, 1907
M. Macieszyna, Pamiętnik Płocczanki, Płock 1996, s. 182

Prasa

„Głos Płocki” 1914 r., nr 36 (639), s. 2

PRZYPISY

- ¹ Z. Walczak, *Struktura narodowościowa Płocka w pierwszej połowie XIX-go wieku*, „Notatki Płockie”, 1973, nr 1/70, s. 22-26; M. M. Grzybowski, *Struktura wyznaniowa ludności diecezji płockiej według spisu Adama Michała Prażmowskiego z 1817 r.*, „Notatki Płockie”, 1981 nr 1/106, s. 15-19; tenże, *Teksty źródłowe do dziejów województwa płockiego. Akta wizytacji zarządzanej przez biskupa płockiego Adama Michała Prażmowskiego z 1817 roku*, T. I, z. 1, dekanat płocki, Płock 1987
- ² J. Wąsicki, *Opisy miast polskich*, cz. II, s.1050
- ³ M. M. Grzybowski, *op.cit.*, passim, s. 15,17 - liczba ewangelików kryje się pod hasłem „akatolicy”
- ⁴ Pełny wykaz zawiera bibliografia znajdująca się na końcu artykułu. Przy czym w niektórych przypadkach dane w archiwaliach i „obzorach” nieznacznie różnią się, w związku z czym autor jako reprezentatywne podawał liczby zawarte w jednostkach archiwalnych.
- ⁵ W Archiwum Państwowym w Płocku zachowały się jednostki ksiąg kościelnych płockich baptystów, gdzie wśród znajdujących się tam zapisów pojawia się jedna rodzina (rok 1875), mieszkająca w Płocku. Menonici których księgi znajdują się również w APP zamieszkiwali okręg Wymyśle Niemieckie, nie posiadali w Płocku swego przedstawiciela

Komunikat Seminarium Doktoranckiego TNP

W dniu 13 listopada 2003 r. miała miejsce obrona pracy doktorskiej Pani mgr Violetty Kamińskiej – seminarzystki Seminarium Doktoranckiego TNP.

Tytułem pracy był „Mesjanizm i neomesjanizm polski”.

W dniu 18 listopada 2003 r. Rada Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na wniosek Komisji Filozoficznej nadała Pani Violetcie Kamińskiej stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii.

Sekretarz Seminarium
Doktoranckiego TNP
mgr inż. *Mariusz Portalski*